

XVII. mendeko Gipuzkoako mapa

“URUMEA IBAIA ANTZINAKO BIZITZA ITURRIA ETA GARAIKO AUTOPISTA IZAN ZEN”

ASTIGARRAGA Aldizkariaren lantaldea

Sagardoaren Lurraldeak Astigarraga, Hernani eta Usurbilgo udalekin eta Donostiako Aquarium-arekin elkarlanean “Sagardo ibaiak, bizitza iturri” erakusketa ibiltaria martxan jarri berri du. Erakusketa 2016ko apirilaren 20tik 27ra bitartean Hernanin ikusgai egon da, maiatzaren 13tik 22ra bitartean Usurbilen eta irailaren 16tik 25era bitartean Astigarragan ikusgai izango dugu, Sagar Uztarako antolaturiko egitarauaren barruan. Erakusketaren bira 2017an Donostiako Aquarium-ean amaitzea aurreikusia dago.

“Sagardo ibaiak, bizitza iturri” erakusketa ibiltarirako edukiak eskuratzeko hainbat artxibo eta funtsetan ikerketa lanak gauzatu ditu Lourdes Odriozola Sagardoetxeako historialariak: Hernaniko Udal Artxiboan, Gipuzkoako Artxibo Orokorean (Tolosa), Gipuzkoako Protokoloen Artxibo Historikoan (Oñati), “Archivo Histórico Provincial de Zaragoza”-n, Valde-Espina Markesaren Fondoan, Mutiozabal Fondoan, “Archivo General de Marina del Viso del Marqués”-en (Ciudad Real) eta “Archivo General de Indias”-en (Sevilla). Lourdes Odriozola historialariarekin egon gara eta kontatu digun moduan, asko dira ibaiak gordetzen dituzten sekretuak, eta erakusketa honekin ezagutzera eman nahi dira herritarron artean gure iraganaren inguruko ezagutza hori zabaltzeko.

Gabarraria Urumea ibaiko Donostiako pasabideko portu batean (Iturria: Ur eta Lur)

Astigarraga aldizkaria:

Zer da erakusketa honetan aurkituko duguna?

Lourdes Odriozola: Erakusketa honetan bailarako biztanleen antzinako bizimodua erakusten da. Jendea ibaiari begira bizi zen hainbat arrazoi-rengatik: batetik, ura lortzeko, bestetik, elikagaiak lortzeko (arrantza) eta azkenik, ibaia beste modu batean erabilia bizimodua beste modu batera egin zezaketela ikusi zutelako, bai merkataritzarako, arrantzarako, untzigintzarako, burdingintzarako, etab. Errotak eta burdinolak indarra lortzeko erabiltzen zituzten eta biztanleria inguru horietan kokatzen joan zen bizimodua antolatzeko, gizarte harreman ezberdinak sortzeko, etab... Eta bata eta bestearekin, ibaiak harremanetarako giltzarri bihurtu ziren, bai bailarako jendearen artean, bai Europako beste herrialdeekin.

AA: Garaiak asko aldatu dira ordea. Zein paper betetzen zuten ibaiak biztanleen eguneroko lanean?

LO: Gipuzkoara trenea iritsi bitartean (XIX. mendea) jendea ibaiari begira bizi zen. Jendeak sagastiak zituen, baina ibaia ere gertu zuten, adibidez arrantzarako, edo ura edateko. Poliki-poliki ibaiak lurra ematen ez ziena lortzeko bidea ematen ziela ikusi zuten; XIII. menderako, ibaia merkataritzako erabiltzen zen Usurbil, Hernani, Astigarraga edota Donostia artean. Horregatik, jendea

garai hartako autopistaren inguruan kokatzen zen; ibaiaren inguruan, alegia. Horrela sortu ziren gizarte harremanak eta hainbat lanbide, besteak beste, gabarrariarena edo latsariena. Eta noski, ibaiari etekina ateratzeko, azpiegiturak beharrezkoak ziren: portuak, lonjak, errenta-etxeak...

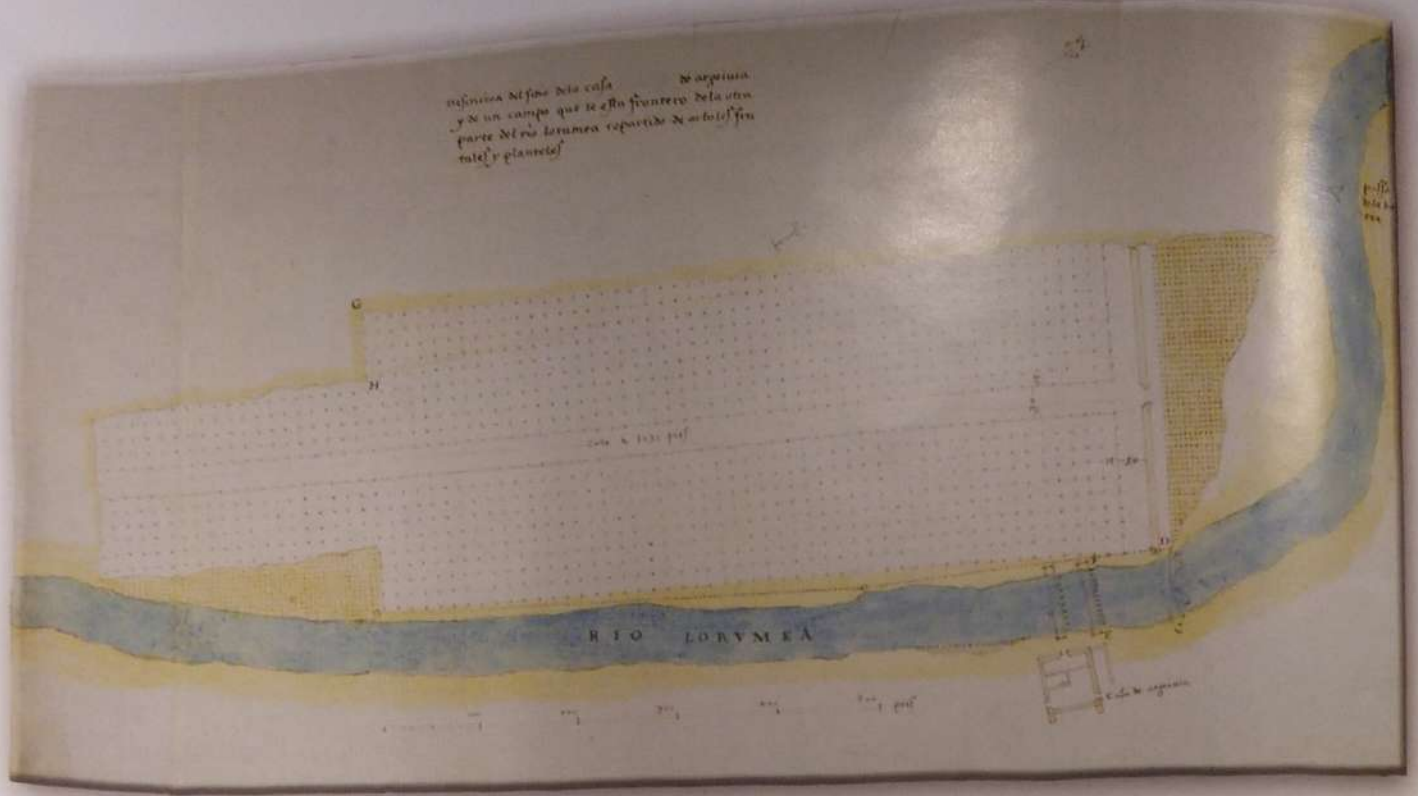
AA: Ibaiak, beraz, oso garrantzitsuak izan ziren...

LO: Hala da. Gaur egun paisaia eta ibaiaren itxura asko aldatu da, baina garai hartan ibaia asko zaintzen zuten, beraientzat altxor bat baitzen eta gainera garai hartako autopista. Zalantzarik gabe, ibaiak pertsonen nahiz produktuen garraiorako biderik egokienak eta azkarrenak ziren. Lurreko komunikazioak Hernani eta Astigarragatik igarotzen ziren errege bideetatik gaudatzen ziren, baina kostu handiagoa zuten. Horregatik, ibaiak baliatzen zituzten produktuak sartu eta ateratzeko. Urumea bailaran zegoen aberastasun iturri garrantzitsuenetarikoa base-ri guztietan elaboratzen zen sagardoa izan zen, eta baita burdina ere, batez ere Hernanin, XVIII. mendean ainguren produkziarako puntako teknologia zentroa izan zelarik.

AA: Zer garraiatzen zen Urumeako ibaian eta nola?

LO: Gauza asko garraiatzen zen ala eta gabarretan: sagardoa, dolaretako piezak, egurra, burdina, burdinaren minerala, behiak, idiak, ardiak, txerriak...

Urumea ibaia Ergobian XVI. mendean. Bertan Ergobiko etxea, zubia, bidesaria, izokinak harrapatzeko sarea, bidaiarien itsasontzia eta sagastiak ikus daitezke (Iturria: "Archivo Historico Provincial de Zaragoza")

AA: Abereak garraiatzen zirela esaten duzu?

LO: Bai, eta horien artean garrantzia handia zuten behiek eta idiek. Frantziatik etortzen ziren eta dokumentu zaharretan behin eta berriz aipatzen da Urumea Nafarroara eta Gipuzkoako barneko herrialdeetara abereak eramateko bide nagusia zela. Hau da, "autopista" nagusia zela abereak garraiatzeko, baina, gaur egun bezala, bidesari bat ordaindu behar izan zuten alde batetik bestera pasatzeko. Urumeako bidesaria Ergobian kokatua zegoen eta Murgiako Markesaren eskubide bat zen.

"Ergobiako bidesarian abereek, burdinak, sagardoak, egurrek eta portuan "batel handia"n jarritako beste salgaiek tasa bat ordaindu behar izaten zuten"

AA: Murgiako Markesak Urumea ibaian ere bazuen boterea beraz...

LO: Urumearen arroa Murgiako jaunak kontrolatzen zuen, Murgiako muinoan bizi zen eta bere eskumeneko lehendabiziko kokalekuak Urumea-

ren inguruan gauzatu ziren. XV. menderako bizi-lagun batzuei erregaliak eman zizkien lehendabiziko etxeak Ergobian egiteko. Astigarragarrek Murgiako jaunarekin hitzarmena sinatu zutenean, sari batzuk egiteko beharraz gain, funtsezko bi gauza lortu zituzten: bideetan libreki igarotzea eta ibaiaren erabilera libre. Ibaia libreki erabiltzeko eskubidea izan zuten unetik aurrera, Santiagomendi suspertzen hasi zen: baserriak eraikitzen hasi ziren eta ibaia sagardoaren salerosketarako leku bilakatu zen. Erakusketan Urumea eta Oria ibaiek sagardoarekin izandako lotura nolakoa izan zen azaltzen da.

AA: Zergatik izan ziren ibai hauek hain garrantzitsuak?

LO: Ibai hauen garrantzia beren ur bazterretan ziztuzten portu kopuruagatik ezagutzen da, kostako portuak bezain garrantzitsuak baitziren. Bestalde, "Portu" portua, Hernanin, eta "Ergobia" portua, Astigarragan, oso garrantzitsuak izan ziren. Urumea ibaian, portu azpiegituraren ikuspuntutik, 3 puntu klabe daude: Santa Catalina Donostian, Portu Hernanin eta Ergobiako kasua, bere ontziola eta alde batetik bestera igarotzeko bidesariarekin, ga-

Gipuzkoara etortzen ziren bidaiariei atentzioa gehien ematen zien lanbidea Urumea ibaiko latsariena zen (Iturria: Gipuzkoako Foru Aldundia / Koldo Mitxelena Kulturunea)

raian ezagutzen den lehendabiziko garraio publikoarekin (gabarrariarena): bidaiarien itsasontziak pertsonak ibaiaren ertz batetik bestera pasatzeko funtzioa betetzen zuen. Erakusketa honetan, Zaragozako artxiboan aurkitutako plano bat jarri dugu; bertan, bidaiarien itsasontzia eta XVI. mendeko bidariaren kokalekua ikusi daitezke.

“Oria ibaia ontzigintzan berezitu zen; Urumea ibaia, burdina eta sagardoan”.

AA: Gabarraria aipatu duzu... lanbide gehiago sortu al ziren ibaiei lotuta?

LO: Sagardogintza, burdingintza, ontzigintza, tona edo dolareak egiteko arotzen lana, aingura fabrikak... Garraioarekin ere, idi eta gurdi jabeek botere handia zuten, izan ere, ibaiak zati batzuetan ez ziren oso sakonak eta gabarrek eta alek ezin izaten zuten pasa. Beraz, idiekin lotu eta eramaten ziren. Gabarrarien lana ere sortu zen, biltegietan aritzen zirena, karga eta deskarga... eta Urumean oso famatuak egin ziren arropa garbitzen aritzen ziren emakumeak, latsariak. Ibaiei esker, inguru hauek puntakoak ziren teknologian.

“Urumean oso famatuak egin ziren arropa garbitzen aritzen ziren emakumeak, latsariak”

AA: Baina teknologian punteroak izanda, nola iritsi zen gainbehera?

LO: XIX. mendeko garraio iraultza eta industria iraultzen ondorioz ibaiak garrantzia galdu zuten: lehendabizi tren sartu zen. Ordura arte ibaiak ziren garraio bide azkar eta merkeena, baina tren azkarragoa eta merkeagoa da eta distantzien kontzeptua aldatu egin zuen. Bestalde, XVI. eta XVIII. mendeetan errege bidea pasatzen zen hemendik, baina XIX. mendean errepide nagusia, gaur egun N-1 dena, ireki zen Donostia eta Andoain artean eta hau baztertua geratu zen. Eta industrializazioak urak zikindu eta beste sektore batzuk indartu zituen: Donostian, finantzek eta tabernari eta ostalarien sektoreek egin zuten gora: aisialdiak. ■